

1. ZDOLNOŚĆ PRAWNA I ZDOLNOŚĆ DO CZYNNOŚCI PRAWNYCH

A. OSOBY FIZYCZNE

Zdolność prawna /podmiotowość prawna / oznacza możliwość bycia podmiotem uprawnień i obowiązków, np. być właścicielem, dzierżawcą, spadkobiercą . Jest to kategoria normatywna, co oznacza, że przesądza o niej prawo. Osoby fizyczne nabywają ją z chwilą urodzenia , które jest stwierdzone przez kierownika USC aktem urodzenia, tracą zaś z chwilą śmierci. Zdolność prawną ma także dziecko poczęte /nasciturus/, jednak prawa i obowiązki majątkowe nabywa pod warunkiem, że urodzi się żywe . Dla ochrony tych przyszłych praw nasciturusa ustanawia się kuratora. Na zdolność prawną nie ma wpływu sam fakt choroby psychicznej, niedorozwoju fizycznego, umysłowego lub zaburzeń psychicznych.

W celu udokumentowania śmierci osoby fizycznej wydaje się akt zgonu, sądowe stwierdzenie zgonu lub orzeczenie o uznaniu za zmarłego. Sądowe stwierdzenie zgonu ma charakter aktu deklaratywnego i następuje, gdy śmierć człowieka jest niewątpliwa i nie została stwierdzona w zwykłym trybie z powodu np. wojny czy braku zwłok

Przesłanką uznania za zmarłego /akt konstytutywny/ jest zaginięcie człowieka i upływ od chwili zaginięcia określonego w ustawie okresu. Zaginiony może być uznany za zmarłego, jeśli upłynęło lat 10 od końca roku kalendarzowego, w którym według istniejących wiadomości jeszcze żył; jednakże gdyby w chwili uznania za zmarłego zaginiony ukończył lat siedemdziesiąt, wystarcza upływ 5 lat. Jeżeli zaginięcie nastąpiło w okolicznościach wskazujących na wyższe prawdopodobieństwo śmierci, np. w przypadku katastrofy morskiej lub powietrznej, to terminy te są znacznie krótsze. O uznaniu za zmarłego orzeka postanowieniem sąd w postępowaniu nieprocesowym. Jeżeli osoba uznana za zmarłą lub której zgon stwierdzono w rzeczywistości żyje i wykaże swą tożsamość, to stosowne postanowienie zostaje uchylone.

W razie uznania jednego z małżonków za zmarłego domniemywa się, że małżeństwo ustało z chwilą, która w orzeczeniu o uznaniu tego małżonka za zmarłego została oznaczona jako chwila jego śmierci. Jeżeli po uznaniu jednego z małżonków za zmarłego, drugi małżonek zawarł nowy związek małżeński, związek ten nie może być unieważniony z tego powodu, że małżonek uznany za zmarłego żyje albo że jego śmierć nastąpiła w innej chwili aniżeli chwila oznaczona w orzeczeniu o uznaniu za zmarłego. Postanowień tych nie stosuje się, jeżeli w chwili zawarcia nowego związku małżeńskiego strony wiedziały, że małżonek uznany za zmarłego pozostaje przy życiu.

Z chwilą śmierci wygasają prawa i obowiązki o charakterze niemajątkowym /np. prawa osobiste/, a prawa i obowiązki o charakterze majątkowym przechodzą na spadkobierców.

Zdolność do czynności prawnych jest to możliwość nabywania przez podmiot praw i zaciągania zobowiązań poprzez własne działanie /czynności prawne/. Jest to też zdolność do dokonywania czynności prawnych we własnym imieniu. W przypadku osoby fizycznej pełna zdolność zależy od osiągnięcia pełnoletności i braku ubezwłasnowolnienia. Osobę, która nie osiągnęła pełnoletności /18 lat/ w prawie cywilnym określa się jako małoletnią. Małoletni po uzyskaniu zezwolenia sądu i zawarciu związku małżeńskiego uzyskuje pełnoletność, której nie traci nawet w razie unieważnienia lub rozwiązania małżeństwa.

Osoby, które nie ukończyły 13 lat nie mają zdolności do czynności prawnych. Nie mają jej także osoby ubezwłasnowolnione całkowicie, jeżeli ukończyły 13 lat i z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego lub innych zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa czy narkomanii, nie są w stanie kierować swoim postępowaniem, a ochrona ich interesu wymaga ubezwłasnowolnienia w drodze postanowienia sądu okręgowego, które zapada w postępowaniu nieprocesowym.

Postanowienie o ubezwłasnowolnieniu całkowitym lub częściowym może być w każdym czasie uchylone przez sąd, gdy tylko ustaną przyczyny, dla których je orzeczono. Osoby nie mające zdolności do czynności prawnych mogą być podmiotem praw i obowiązków, np. właścicielem pewnych rzeczy, ale czynności prawne dokonywane przez takie osoby są bezwzględnie nieważne. Jeżeli jednak osoba niezdolna do czynności prawnych zawrze umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych, bieżących sprawach życia codziennego, to staje się ona ważna z chwilą jej wykonania /nie zawarcia/. Gdyby jednak pociągała za sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej, to mimo jej wykonania nie staje się umową ważną. W imieniu osób całkowicie pozbawionych zdolności do czynności prawnych działają przedstawiciele ustawowi, którymi są rodzice lub ustanowieni przez sąd opiekunowie.

Opiekun jest ustanawiany także dla małoletniego, który jest sierotą, albo którego rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej. Osoba całkowicie ubezwłasnowolniona nie może zawrzeć małżeństwa, a dotknięta chorobą psychiczną lub niedorozwojem umysłowym /ale nie ubezwłasnowolniona/ może je zawrzeć jedynie za zezwoleniem sądu.

Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają osoby małoletnie, które ukończyły 13 rok życia, a nie przekroczyły 18 roku bądź pełnoletnie, jeżeli ich stan nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc w prowadzeniu ich spraw /ubezwłasnowolnieni częściowo/. Ograniczony w zdolności do czynności prawnych może zawierać umowy i dokonywać innych czynności prawnych z wyjątkiem niektórych wyraźnie określonych w przepisach. Np. nie może sporządzić ani odwołać testamentu, nie może jej przysługiwać władza rodzicielska, nie może być także kuratorem, opiekunem czy wykonawcą testamentu np. nie może sporządzić ani odwołać testamentu, nie może jej przysługiwać władza rodzicielska, nie może być także kuratorem, opiekunem czy wykonawcą testamentu.. Nie może także bez zgody przedstawiciela ustawowego /rodziców lub kuratora/, a przy czynnościach przekraczających zakres zwykłego zarządu – bez zgody sądu, dokonywać czynności prawnych rozporządzających lub zobowiązujących może więc np. przyjąć darowiznę. Jednostronne czynności prawne dokonane bez zgody przedstawiciela ustawowego są bezwzględnie nieważne, natomiast ważność umowy zależy od jego późniejszego potwierdzenia.

W przypadku potwierdzenia umowa staje się ważna od chwili jej zawarcia, a więc ex tunc. Przy braku potwierdzenia uważana jest za niebyłą. Do czasu potwierdzenia czynność ta jest przykładem bezskuteczności zawieszony i stanowi czynność prawną niezupełną, tzw. kulejącą.

Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych ma jednak pełną kompetencję w zakresie zawierania umów w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, jak również w zakresie rozporządzania swoim zarobkiem /po ukończeniu 15 lat może bowiem samodzielnie zawrzeć umowę o pracę/ oraz dokonywania czynności prawnych dotyczących przedmiotów majątkowych, które przedstawiciel ustawowy oddał jej do swobodnego użytku.

B. OSOBY PRAWNE

Osoba prawna jako jednostka organizacyjna dysponująca na ogół wyodrębnionym majątkiem jest samodzielnym podmiotem prawa powołanym do osiągnięcia pewnego celu i ponoszącym

odpowiedzialność za swoje działania. Osobowość prawna jest kategorią normatywną. Posiadają ją tylko te jednostki, którym przez przepisy została wyraźnie przyznana. Wyróżnia się także kategorię tzw. ułomnych osób prawnych takich jak spółka jawna, komandytowa, komandytowo-akcyjna, partnerska, które z mocy szczególnych przepisów we własnym imieniu mogą nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozwany, nie mając formalnie przyznanej osobowości prawnej.

Osoba prawna nabywa zdolność prawną, podobnie jak zdolność do czynności prawnych, z chwilą utworzenia. Z natury rzeczy osoba prawna nie może być jednak podmiotem praw i obowiązków, które odnoszą się do człowieka, np. rodzinne. Ograniczenia zdolności prawnej osób prawnych wynikają także z przepisów prawnych i statutów np. osoba prawna nie może być podmiotem służebności osobistej.

Wyróżnia się następujące tryby powstawania osób prawnych:

- ustawowy – osobę prawną powołuje do życia ustawa /np. państwowe szkoły wyższe/ bądź akt wydany na podstawie ustawy przez właściwy organ administracji /np. przedsiębiorstwa państwowe/,
- koncesyjny – osoba prawna powstaje z inicjatywy założycieli, wymagana jest jednak zgoda właściwych władz państwowych /np. banki/,
- rejestracyjny polega na wpisaniu osoby prawnej do rejestru, przez co nabywa ona osobowość prawną; organ nie może odmówić wpisu, jeżeli spełnione są wymagania prawa, np. spółka akcyjna i z o.o.

Także w trybie ustawowym i koncesyjnym, niezależnie od innych przesłanek, dla powstania osoby prawnej niezbędny jest wpis do odpowiedniego rejestru. Istnieją również osoby prawne nie podlegające rejestracji np: Skarb Państwa, wyższe uczelnie, kościelne jednostki organizacyjne

Istnieje Krajowy Rejestr Sądowy składający się z trzech części:

1. rejestru przedsiębiorców,
2. rejestru stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz publicznych zakładów opieki zdrowotnej,
3. rejestru dłużników niewypłacalnych.

Wpisowi do rejestru przedsiębiorców podlegają, np. osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, spółki jawne, komandytowe, partnerskie, komandytowo-akcyjne, z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjne i inni. Rejestr przedsiębiorców składa się z sześciu działów. Dział I zawiera liczne, zależne od rodzaju przedsiębiorcy, dane go charakteryzujące /nazwisko, firma, informacje o pozostawaniu w związku małżeńskim i zawarciu intercyzy, PESEL, REGON, forma prawna, siedziba, szczegółowe dane dotyczące spółek kapitałowych/, dział II – wpisy dotyczące organów przedsiębiorcy i sposobu jego reprezentowania, dział III – dane związane z zamknięciem roku obrotowego, dział IV – dane o egzekwowanych zaległych należnościach o charakterze publicznym /podatkowe, celne, ZUS/, dział V – wzmiankę o powołaniu i odwołaniu kuratora, dział VI – informacje związane z zakończeniem bytu prawnego przedsiębiorcy.

Krajowy Rejestr Sądowy prowadzi w systemie informatycznym sądy rejonowe /rejestrowe/. Jest on jawny, a informacje zawarte w rejestrze objęte są domniemaniem prawdziwości. Domniemanie prawdziwości oznacza, że podmiot wpisany do rejestru ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez zgłoszenie nieprawdziwych danych bądź niezgłoszenie ich w ustawowym terminie.

Każdy może otrzymać potrzebne mu poświadczony odpisy, zaświadczenia i wyciągi o treści wpisu lub jego braku. Jawne są również akta rejestrowe, które zawierają dokumenty stanowiące podstawę wpisu. Wpisy dokonywane są na wniosek, chyba że przepis pozwala na wpis z urzędu. Dane wpisane do rejestru podlegają ogłoszeniu w Monitorze Sądowym i Gospodarczym, chyba że przepis szczególny inaczej stanowi. Ogłoszeniu w przedmiotowym Monitorze nie podlegają np. wpisy osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą.

Byt osoby prawnej ustaje w następstwie upływu czasu, na który została powołana, z woli jej organów lub założyciela oraz w wyniku orzeczenia sądowego. Także zmiany organizacyjne /fuzja, podział/ czy przekształcenia formy działania są powodem ustania osoby prawnej. Ustanie osoby prawnej następuje z chwilą wykreślenia z rejestru. Taki wpis określa się mianem konstytutywnego. Dla zakończenia bieżącej działalności, zaspokojenia wierzycieli i podziału majątku przeprowadza się likwidację osoby prawnej.

Osoba prawna posiada odrębny majątek, którym odpowiada za swoje zobowiązania i szkody wyrządzone z tytułu czynu niedozwolonego oraz z winy jej organu. Czynności prawne osoby prawne dokonują bowiem za pośrednictwem swych organów, czyli osób fizycznych, które tworzą i wyrażają ich wolę oraz działają w imieniu i na rzecz tej osoby prawnej, np. dyrektor. Organem osoby prawnej może być także kilka osób, np. zarząd spółki z o.o. Działanie organu osoby prawnej jest traktowane w obrocie, w odróżnieniu od działania przez pełnomocnika, jak działanie samej osoby prawnej. Sam organ nie jest podmiotem stosunku prawnego. Osoba prawna posiada organy stanowiące /np. zgromadzenie wspólników spółki z o.o./, zarządzające /zarząd/ i kontrolne /rada nadzorcza, komisja rewizyjna/. Niekiedy przyjmuje się zasadę reprezentacji łącznej, np. obowiązek składania oświadczenia woli przez dwóch członków zarządu. Oprócz organów osoba prawna może działać przez pełnomocników, którzy są jednak podmiotami samodzielnymi działającymi poza jej strukturą. W odróżnieniu od osoby fizycznej, która posiada nazwisko i miejsce zamieszkania. Miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba fizyczna przebywa z zamiarem stałego pobytu. Zameldowanie nie przesądza o miejscu zamieszkania, a jedynie je uprawdopodobnia. Zameldowanie jest przedmiotem zainteresowania prawa administracyjnego. Osoba prawna posiada siedzibę i nazwę /firmę/.

Siedzibą osoby prawnej jest miejscowość, w której ma siedzibę jej organ zarządzający. Przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych, oczywiście uwzględniając ich specyfikę. Nie będzie ich dotyczyła np. ochrona zdrowia, wolności czy sumienia, ale np. nazwy czy renomy.

Wyróżnia się dwa rodzaje osób prawnych – zrzeszenia /korporacje/, w których substratem jest zgrupowanie oznaczonej liczby osób fizycznych /stowarzyszenia, partie polityczne, związki zawodowe, związki pracodawców/ i zakłady /np. przedsiębiorstwa państwowe, banki, fundacje, wyższe uczelnie/ powstające w oparciu o pewną masę majątkową służącą z góry założonemu celowi, przy czym krąg osób korzystających z zakładu /destynatariuszy/ nie jest określony. O celach i działalności korporacji decydują członkowie i oni powołują organy administrujące i reprezentujące, zaś o celach, działalności i sposobie powoływania organów zakładu decyduje założyciel. Istnieją osoby prawne o charakterze pośrednim, np. spółdzielnie. Organizację i sposób oraz cel działania osoby prawnej reguluje ustawa oraz statut. Niektóre osoby prawne nie mogą prowadzić działalności zarobkowej, np. partia polityczna, stowarzyszenie.

Osobą prawną jest też państwo występujące pod postacią Skarbu Państwa i jednostki samorządu terytorialnego /np. gminy/. Skarb Państwa /fiskus/ jest w stosunkach cywilnoprawnych podmiotem praw i obowiązków, które dotyczą mienia państwowego nie należącego do innych państwowych osób

prawnych, np. przedsiębiorstw państwowych. Skarb Państwa nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania przedsiębiorstw państwowych i innych państwowych osób prawnych, a te nie ponoszą odpowiedzialności za zobowiązania Skarbu Państwa.

Skarb Państwa jest reprezentowany przez Ministra Skarbu Państwa. Faktyczny zarząd nad mieniem Skarbu Państwa, korzystając z jego osobowości prawnej, sprawują tzw. *stationes fisci*, przez których organy Skarb Państwa jest reprezentowany /np. ministerstwa „, szczególnie znaczenie w tym zakresie ma Minister Skarbu Państwa, urzędy wojewódzkie, prokuratura, sądy, straż pożarna, muzea, teatry państwowe/.

Gmina posiada stanowiące jej własność mienie komunalne. W obrocie występują także przedsiębiorstwa komunalne mogące prowadzić działalność w zasadzie jedynie w sferze użyteczności publicznej. Z punktu widzenia ekonomicznego mienie przedsiębiorstw państwowych i komunalnych osób prawnych należy odpowiednio do państwa bądź jednostek samorządu terytorialnego, w związku z czym posiadają one prawo do udziału w ich zyskach oraz szereg innych uprawnień.

2. CZYNNOŚCI PRAWNE

A. RODZAJE CZYNNOŚCI PRAWNYCH

Czynności prawne, jako postaci czynności konwencjonalnych /umownych/, składają się z pewnych stanów faktycznych, w skład których wchodzi przynajmniej jedno oświadczenie woli skierowane na wywołanie skutków prawnych, a więc ustanowienie, zmianę lub rozwiązanie stosunku cywilnoprawnego. W skład tego stanu faktycznego w przypadku niektórych czynności prawnych może wchodzić ponadto np. wpis do księgi wieczystej, wydanie rzeczy, zgoda osoby trzeciej.

Wyróżnia się następujące rodzaje czynności prawnych:

- jednostronne, dwustronne, wielostronne i uchwały,
- zobowiązujące, rozporządzające i przysparzające,
- konsensualne i realne,
- odpłatne i nieodpłatne,
- kauzalne i abstrakcyjne,
- między żyjącymi i na wypadek śmierci (wywołują skutki prawne dopiero z chwilą śmierci osoby jej dokonującej, np. testament).

Uchwały obejmują oświadczenia woli składane przez więcej niż jeden podmiot, ale tylko takie, które zmierzają do wywołania skutków prawnych. Dla skuteczności uchwał nie jest wymagane, aby oświadczenia woli wszystkich podmiotów były zgodne. Konieczne natomiast jest, aby zebrała się odpowiednia ilość uprawnionych do głosowania /quorum/. Decyzje w przypadku uchwał zapadają określoną większością głosów.

Wyróżnia się większość zwykłą /względną/, bezwzględną /absolutną/ i kwalifikowaną.

Dla ważności decyzji podejmowanej większością zwykłą wymagane jest, aby za jej przyjęciem głosowało więcej osób niż za przyjęciem każdego innego głosowanego projektu. Osoby, które się wstrzymały od głosu nie są brane pod uwagę.

Przy większości bezwzględnej dla ważności decyzji wymagana jest ponad połowa głosów osób biorących udział w głosowaniu. Głosy wstrzymujących się od głosowania mają taki sam skutek jak

głosy oddane przeciwko. Głosy nieważne nie wchodzi do podstawy, od której liczy się połowę głosów, ale uwzględnia się w obliczeniach quorum.

Dla ważności decyzji podejmowanej kwalifikowaną większością niezbędna jest większa od połowy ułamkowo określona liczba głosów, np. 2/3, 3/4 liczby ustawowo określonej lub osób faktycznie biorących udział w głosowaniu.

Jednostronne czynności prawne dochodzą do skutku przez złożenie oświadczenia woli, które zmierza do wywołania skutków prawnych, przez jedną stronę (np. udzielenie pełnomocnictwa, sporządzenie testamentu, przyrzeczenie publiczne, odstąpienie od umowy.) Niedopuszczalne są jednak jednostronne czynności prawne nie przewidziane wyraźnie przez ustawę.

Do dokonania dwustronnej lub wielostronnej czynności prawnej /umowy/ potrzebne są zgodne, choć niekoniecznie jednoczesne, oświadczenia woli dwóch lub więcej stron(przykładem umowy wielostronnej jest umowa spółki cywilnej. Należy również pamiętać, że w niektórych sytuacjach jedną stroną może stanowić kilka osób /podmiotów/, np. współwłaściciele.)

Oświadczenie woli, które ma być złożone innej osobie jest złożone z chwilą, gdy doszło do niej w taki sposób, że mogła zapoznać się z jego treścią(termin doręczenia awiza nie jest jeszcze terminem dojścia oświadczenia do adresata, chyba że adresat w określonym czasie listu nie podjął),

Jeżeli oświadczenie woli nie jest składane drugiej stronie /np. testament/, za chwilę jego złożenia uważa się moment przejawienia woli.

Czynność prawna zobowiązująca polega na zobowiązaniu się jednej lub obu stron do świadczenia i powoduje zwiększenie pasywów osoby dokonującej czynności, zaś czynność prawna rozporządzająca polega na przeniesieniu, obciążeniu lub zniesieniu prawa podmiotowego i skutkuje zmniejszeniem aktywów. Bierzymy przy tym pod uwagę jedynie częściowy efekt gospodarczy takich czynności, pomijając ewentualny ekwiwalent. Duża liczba czynności prawnych ma na celu zobowiązanie do dokonania rozporządzenia i z uwagi na to przyjęto konstrukcję umów o podwójnym skutku: zobowiązującym i rozporządzającym /por. nabycie pochodne własności rzeczy/. Nie zawsze jednak zobowiązanie prowadzi do rozporządzenia, np. może ono polegać na obowiązku podjęcia określonego zachowania się /świadczenia pewnych usług/. Umowy mogą mieć charakter jednostronnie zobowiązujący/darowizna, poręczenie, zwolnienie z długu/ lub dwustronnie zobowiązujący /sprzedaż, najem/ w zależności od tego, czy zobowiązanym do świadczenia jest tylko jedna strona, czy też każda ze stron jest jednocześnie wierzycielem i dłużnikiem. Postacią umów dwustronnie zobowiązujących są umowy wzajemne, jeżeli świadczenia obu stron są przynajmniej w ich subiektywnym odczuciu ekwiwalentne /równowartościowe/.

W przypadku czynności prawnych rozporządzających bierzemy pod uwagę skutki, jakie czynność prawna wywołuje w majątku składającego oświadczenie woli, zaś jeśli chodzi o czynności prawne przysparzające, to ich skutkiem zamierzonym jest przysporzenie korzyści majątkowej drugiej stronie lub innej osobie może ona polegać na zmniejszeniu pasywów lub zwiększeniu aktywów tej osoby. Jednakże skutek ekonomiczny, jeśli chodzi o umowy wzajemne, może w przypadku czynności przysparzających nie wystąpić.(nie każde rozporządzenie prowadzi do przysporzenia, np. porzucenie rzeczy. Sprzedaż prowadzi do powstania korzyści po obu stronach ,darowizna przysparza korzyści tylko obdarowanemu

W przypadku czynności prawnej konsensualnej skutki prawne wywołuje samo zgodne oświadczenie woli stron, zaś czynność prawna realna wymaga dodatkowo pewnej czynności faktycznej w postaci wydania rzeczy drugiej stronie(przykładem czynności prawnej realnej jest umowa przechowania,

użyczenia, zastawu. Od czynności prawnej realnej odróżnić należy zobowiązania realne, w których osobę dłużnika wskazuje się poprzez określenie jego pozycji prawnej wobec oznaczonej rzeczy).

Czynność prawna nieodpłatna przynosi korzyść majątkową /niekoniecznie pieniężną/ tylko jednej stronie /np. umowa darowizny, użyczenia/, a odpłatna obu stronom. W przypadku czynności prawnej odpłatnej strona, która dokonała przysporzenia otrzymuje jego ekwiwalent.

Czynność prawna kausalna /przyczynowa/ uwarunkowana jest istnieniem i prawidłowością prawnej przyczyny przysporzenia majątkowego (jeżeli np. zawarcie umowy przenoszącej własność następuje w wykonaniu zobowiązania wynikającego z uprzednio zawartej umowy zobowiązującej do przeniesienia własności, z zapisu, z bezpodstawnego wzbogacenia lub z innego zdarzenia, ważność umowy przenoszącej własność zależy od istnienia tego zobowiązania.), zaś ważność czynności abstrakcyjnej /oderwanej/ nie zależy od istnienia takiej przyczyny (abstrakcyjną czynnością prawną jest, np. wystawienie weksla).

Wyróżnia się trzy postacie przyczyn: *causa solvendi* dotyczy zwolnienia się od obowiązku ciążącego na osobie dokonującej przysporzenia; *causa obligandi vel acquirendi* – nabycia prawa lub innej korzyści majątkowej bądź zobligowanie drugiej strony przez dokonującego przysporzenia; *causa donandi* – dokonania czynności prawnej bez ekwiwalentu.

B. ELEMENTY CZYNNOŚCI PRAWNEJ

Na czynność prawną składają się elementy przedmiotowo istotne /*essentialia negotii*, indywidualizujące daną czynność -składnikiem przedmiotowo istotnym umowy sprzedaży jest określenie jej przedmiotu i ceny oraz przedmiotowo nieistotne /*naturalia negotii* nie muszą występować w treści oświadczeń woli, gdyż wówczas znajdują zastosowanie normy względnie stosowane-strony mogą także wprowadzić elementy w ogóle prawem nie normowane, np. szczególne uprawnienia kontrolne wierzyciela. i podmiotowo istotne /*accidentialia negotii*/, czyli takie, którym same strony przyznały walor postanowień istotnych /np. warunek, termin, jeżeli od nich strony uzależniają powstanie lub ustanie skutków prawnych czynności prawnej/. O kwalifikacji prawnej danej czynności nie decyduje nazwa nadana jej przez strony, a treść postanowień istotnych.

Warunkiem jest zdarzenie przyszłe i niepewne, od którego zaistnienia strony uzależniają powstanie /warunek zawieszający/ lub ustanie /warunek rozwiązujący/ skutków prawnych czynności prawnej. Warunek niemożliwy, sprzeczny z ustawą lub zasadami współżycia społecznego powoduje nieważność czynności prawnej, jeżeli jest zawieszający, zaś traktowany jest jak nie zastrzeżony, jeżeli jest rozwiązujący. Jeżeli ten, komu zależy na nieziszczeniu się warunku przeszkodzi w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego ziszczeniu się warunku, następują skutki takie, jakby warunek się ziścił i odwrotnie. Niedopuszczalne jest zastrzeżenie warunku przy przenoszeniu własności nieruchomości lub prawa rzeczowego ograniczonego, jak również przy powołaniu spadkobiercy lub składaniu oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku.

Terminem jest zdarzenie przyszłe i pewne. W zależności od tego czy z jego nastaniem mają powstać czy ustać skutki czynności prawnej rozróżnia się termin początkowy i końcowy. Termin nie musi być oznaczony datą kalendarzową. Termin oznaczony w dniach kończy się z upływem ostatniego dnia, z tym, że nie wlicza się dnia, w którym nastąpiło zdarzenie stanowiące początek terminu. Termin oznaczony w tygodniach, miesiącach lub latach kończy się z upływem dnia, który nazwą lub datą odpowiada początkowi terminu. Jeżeli koniec terminu przypada na dzień uznany ustawowo za wolny od pracy, termin upływa dnia następnego. Dodatkowymi zastrzeżeniami umownymi są także zadek, kara umowna i prawo odstąpienia od umowy.

Zadatek to suma pieniężna lub rzecz ruchoma, którą jedna strona wręcza drugiej przy zawieraniu umowy w celu zagwarantowania jej wykonania (ma więc charakter realnej czynności prawnej). Ma on takie znaczenie, że w razie niewykonania umowy przez jedną ze stron druga strona może bez wyznaczenia dodatkowego terminu od umowy odstąpić i otrzymany zadatek zachować, a jeśli sama go dała, może żądać sumy dwukrotnie wyższej. W razie wykonania umowy zadatek stanowi zaliczkę i ulega zaliczeniu na poczet świadczenia strony, która go dała.

Kara umowna to świadczenie pieniężne, które dłużnik przyrzeka wierzycielowi na wypadek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego. Wierzyciel nie musi udowadniać istnienia i wysokości szkody. Jeżeli strony inaczej nie postanowiły, nie można żądać odszkodowania przewyższającego wysokość zastrzeżonej kary umownej. Zmniejszenia kary umownej na drodze sądowej można domagać się, gdy jest ona rażąco wygórowana oraz w sytuacji, kiedy zobowiązanie zostało w znacznej części wykonane. Dłużnik może zwolnić się z obowiązku zapłaty kary umownej wykazując, iż nienależyte wykonanie zobowiązania było następstwem okoliczności za które on odpowiedzialności nie ponosi.

Prawo odstąpienia od umowy w ciągu oznaczonego terminu bez względu na okoliczności, jeżeli zostało zastrzeżone wcześniej w umowie dla jednej lub obu stron, wykonuje się przez oświadczenie złożone drugiej stronie. Można również zastrzec, że złożenie takiego oświadczenia będzie skuteczne jedynie z równoczesną zapłatą oznaczonej sumy pieniężnej – odstępnego.

Odstąpienie od umowy skutkuje z mocą wsteczną /umowa uważana jest za nieważną/, wypowiedzenie natomiast skutkuje na przyszłość. Szczególnym rodzajem umownego prawa odstąpienia jest *lex commissoria*, polegająca na zastrzeżeniu, że strona może odstąpić od umowy, jeżeli druga strona nie spełni świadczenia lub spełni je nienależycie.

C. FORMY CZYNNOŚCI PRAWNYCH

Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażona przez każde zachowanie tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny, w tym również przez ujawnienie tej woli w postaci elektronicznej /oświadczenie woli/. Oświadczenie woli może być zatem wyraźne lub dorozumiane /konkludentne/, np. złożone za pomocą powszechnie stosowanego znaku lub gestu. Oświadczenie woli musi być swobodne /bez przymusu fizycznego/ i złożone na serio /nie jest nim oświadczenie aktora na scenie/.

Forma czynności prawnej zasadniczo może być dowolna, a więc np. ustna. Niekiedy przepis prawny wymaga zachowania określonej formy szczególnej. Konieczność zachowania formy szczególnej może także wynikać z wcześniejszego porozumienia stron

Formą szczególną czynności prawnej jest forma pisemna /zwykła/ i inna forma szczególna /forma aktu notarialnego, pismo z datą pewną, pismo z podpisem urzędowo poświadczonym/. Uzupelnienie lub zmiana umowy wymaga zachowania takiej formy, jaką ustawa lub strony przewidziały w celu jej zawarcia. Jeżeli umowa została zawarta w formie pisemnej, jej rozwiązanie za zgodą obu stron, jak również odstąpienie od niej albo jej wypowiedzenie powinno być stwierdzone pismem. Jeżeli umowa została zawarta w innej formie szczególnej, jej rozwiązanie za zgodą obu stron wymaga zachowania takiej formy, jaką ustawa lub strony przewidziały w celu jej zawarcia; natomiast odstąpienie od umowy albo jej wypowiedzenie powinno być stwierdzone pismem.

Dla zachowania formy pisemnej wystarczy złożenie własnoręcznego podpisu na obejmującym treść oświadczenia woli dokumencie, który może być sporządzony w dowolny sposób, np. maszynowo. Dla zawarcia umowy wystarczy wymiana takich pism. Nie ma wymogu, aby strony podpisywały wspólny dokument. Równoważne formie pisemnej jest oświadczenie woli złożone w postaci elektronicznej opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu.

Jeżeli ustawodawca zastrzega dla pewnej czynności prawnej formę pisemną zwykłą, nie podając jej rodzaju, to przyjmuje się, że chodzi o formę pisemną dla celów dowodowych /ad probationem/. Forma ad probationem może wynikać także z woli stron. W przypadku niezachowania formy pisemnej zastrzeżonej dla celów dowodowych w razie sporu niedopuszczalne będzie przed sądem przeprowadzenie dowodu z przesłuchania świadków lub stron na okoliczność dokonania czynności prawnej. Te dowody są jednak dopuszczalne, gdy obie strony wyrażą na to zgodę, jeżeli żąda tego konsument w sporze z przedsiębiorcą albo jeżeli fakt dokonania czynności prawnej będzie uprawdopodobniony za pomocą pisma. Przepisów o formie pisemnej dla celów dowodowych nie stosuje się do czynności prawnych w stosunkach między przedsiębiorcami.

Forma pisemna zwykła jest zastrzeżona pod rygorem nieważności /ad solemnitate/ wtedy, gdy ustawa taki rygor wyraźnie przewiduje. Formy pisemnej pod rygorem nieważności wymaga się np. dla pełnomocnictwa ogólnego.

Jeżeli zastrzeżono formę pisemną lub inną szczególną jedynie dla wywołania określonych skutków czynności prawnej /ad eventum/, niezachowanie wymaganej formy nie powoduje nieważności czynności prawnej, ale sprawia, że ta czynność nie wywołuje niektórych skutków, które strony chciałyby osiągnąć, a w ich miejsce wstępują te, które przewiduje ustawa.

Jeżeli ustawa lub umowa stron wymaga dla czynności prawnej zachowania formy pisemnej, dowód ze świadków lub przesłuchania stron w sprawie między uczestnikami tej czynności na fakt jej dokonania jest dopuszczalny w wypadku, gdy dokument obejmujący czynność został zagubiony, zniszczony lub zabrany przez osobę trzecią.

Akt notarialny sporządza po wysłuchaniu oświadczeń woli stron sam notariusz, następnie go stronom odczytuje i przechowuje. Stronom wydaje się jedynie odpisy. Forma ta ma skłonić dokonujących czynności do głębszego zastanowienia się przed podjęciem decyzji. Np. umowa zobowiązująca do przeniesienia własności nieruchomości powinna być zawarta w formie aktu notarialnego. To samo dotyczy umowy przenoszącej własność, która zostaje zawarta w celu wykonania istniejącego uprzednio zobowiązania do przeniesienia własności nieruchomości.

Forma pisemna z datą pewną polega na urzędowym poświadczeniu przez notariusza daty dokonania czynności na dokumencie obejmującym treść oświadczenia woli. Datę pewną ma także czynność w przypadku stwierdzenia jej dokonania w urzędowym dokumencie, umieszczenia na dokumencie jakiegokolwiek wzmianki przez organ państwowy oraz w przypadku śmierci osoby podpisanej na dokumencie. Data pewna oznacza, że czynność prawna dokonana została nie później niż w dniu, w którym datę urzędowo potwierdzono. Formę tę przewidziano, np. dla umowy o ustanowienie zastawu na prawie. Znakowany czasem może być podpis elektroniczny. Znakowanie czasem przez kwalifikowany podmiot świadczący usługi certyfikacyjne wywołuje skutki prawne daty pewnej.

Forma pisemna z podpisem urzędowo poświadczonym polega na urzędowym poświadczeniu przez notariusza autentyczności podpisów złożonych na dokumencie obejmującym treść oświadczenia woli. Forma ta jest wymagana, np. dla zbycia przedsiębiorstwa. Jednak jeżeli w skład przedsiębiorstwa wchodzi nieruchomość wymagana jest forma aktu notarialnego.

Forma szczególna, inna niż zwykła pisemna, ma charakter formy pod rygorem nieważności, chyba że jej zachowanie zastrzeżono jedynie dla wywołania określonych skutków czynności prawnej.

Oświadczenie woli podlega wykładni. Należy je tak tłumaczyć, jak tego wymagają ze względu na okoliczności, w których złożone zostało, zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje. Ustawa dla zachowania bezpieczeństwa obrotu przyznaje prymat woli uzewnętrznionej, a nie temu co składający oświadczenie chciał wyrazić, lecz nie oświadczył. Jednak w umowach należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu. Także w innych przypadkach przewidzianych w ustawie konflikt należy rozstrzygać na korzyść elementu woli, np. dokonując wykładni testamentu.

Czynność prawna wywołuje nie tylko skutki w niej wyrażone, lecz również te, które wynikają z ustawy, z zasad współżycia społecznego i z ustalonych zwyczajów. Typowym przykładem może być wynikająca z ustawy /*ex lege*/ odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi za wady rzeczy. Nie wszystkie zatem skutki czynności prawnej muszą być objęte świadomością i zamiarem dokonującego czynności. Nieważna jest czynność prawna sprzeczna z ustawą, mająca na celu obejście ustawy lub sprzeczna z zasadami współżycia społecznego. W przypadku obejścia ustawy czynność prawna pozornie się jej nie sprzeciwia, ale w rzeczywistości zmierza do realizacji zakazanego celu.